حجت‌الاسلام والمسلمین حامد معرفت بررسی کرد

نقش آیت‌الله معرفت رحمة‌الله‌علیه در علوم قرآن سده اخیر حوزه علمیه قم

نشست «شخصیت‌های برجسته حوزه علمیه قم در علوم قرآن سده اخیر؛ آیت‌الله معرفت» از سلسله نشست‌های یکصدمین سال بازتأسیس حوزه علمیه قم برگزار شد.

حجت‌الاسلام والمسلمین حامد معرفت در این نشست عنوان کرد: مرحوم آیت‌الله معرفت در کربلا متولد شد و همراه پدرشان در کربلا ساکن بودند؛ البته پدر ایشان متولد اصفهان بود؛ اما برای کسب علم و ادامه تحصیل به حوزه علمیه کربلا رفت و در آنجا از علما و واعظین مشهور کربلا بود.

وی افزود: مرحوم آیت‌الله معرفت در کربلا به تحصیل پرداخت. سپس برای تکمیل تحصیلات به حوزه علمیه نجف مهاجرت کرد و از علمای برجسته نجف اشرف مثل حضرت آیت‌الله خویی و امام خمینی قدس‌سره بهره‌مند شد. زمانی که صدام بعثی، دستور اخراج ایرانی‌ها از عراق را می‌دهد، آیت‌الله معرفت نیز به ایران مهاجرت می‌کند و در شهر مقدس قم ساکن می‌شود؛ درحالی‌که سایر خواهران و برادرانش در تهران ساکن شدند.

حجت‌الاسلام معرفت اضافه کرد: آیت‌الله معرفت پیش از این در قم سکونت نداشت؛ اما به‌خاطر وجود مرقد مطهر حضرت فاطمه معصومه علیهاالسلام و حوزه علمیه آینده‌داری که تازه تأسیس شده بود و می‌توانست محل مناسبی برای کسانی که می‌خواهند اتفاقات نو رقم بزنند باشد، قم را برای سکونت انتخاب کرد.

وی درباره چگونگی ورود آیت‌الله معرفت رحمة‌الله‌علیه به حوزه پژوهش‌های قرآنی گفت: ایشان در مجله اجوبة المسائل الدینیه با مرحوم آیت‌الله شهرستانی پدر حجت‌الاسلام والمسلمین شهرستانی که الآن نماینده حضرت آیت‌الله سیستانی است، همکاری داشت. این مجله به سؤال‌های دینی که از سراسر دنیا به نجف اشرف می‌آمد، پاسخ می‌داد. در یکی از این سؤالات پرسیده شده بود که آیا ترجمه قرآن، می‌تواند جایگزین قرآن در نماز شود؟

فرزند آیت‌الله معرفت ادامه داد: زمانی که ایشان وارد بحث می‌شود، می‌بینند که در این زمینه علما و دانشمندان اهل سنت چند کتاب دارند و پژوهش‌های مفصلی را انجام داده‌اند؛ اما در میان شیعیان در این زمینه ما پژوهش مفصلی نداریم و فقط چند فتوا وجود دارد و به‌صورت استنباطی، استدلالی و تفصیلی این مسئله مورد واکاوی قرار نگرفته است.

وی اظهار کرد: این امر انگیزه‌ای برای او می‌شود که در مسائل علوم قرآنی پژوهش کند و در این راستا، مجموعه «التمهید» را نگارش می‌کند که نگارش آن، ۳۰ سال زمان می‌برد؛ البته شروع این کار در نجف بود؛ اما نگارش، تکمیل، ویراستاری و چاپش در حوزه علمیه قم رقم خورد.

حجت‌الاسلام معرفت بیان کرد: آیت‌الله معرفت، بعد از ورود به حوزه علمیه قم، علاوه بر فعالیت در عرصه فقه و اصول، بحث‌های تفسیر و علوم قرآنی را هم پیگیری و شاگردان زیادی را تربیت می‌کند و کرسی رسمی بحث‌های علوم قرآنی را در حوزه علمیه قم دایر می‌کند؛ البته این به‌معنای این نیست که پیش از آن، این کرسی‌ها نبوده است؛ بلکه قبل از آن، بحث‌های تفسیری و علوم قرآنی رونق زیادی نداشته است.

• تأثیرات آیت‌الله معرفت در علوم قرآنی

عرصه اول: پژوهشی و تولید محتوا

وی تأکید کرد: آیت‌الله معرفت با تلاش‌هایی که می‌کند، تا حد زیادی به‌ویژه در عرصه علوم قرآنی، این رونق و نشاط را به مباحث علوم قرآنی می‌دهد و نتیجه سه یا چهار دهه‌ای که در حوزه علمیه قم بود، کتاب تمهید می‌شود که حتی در مقایسه با آثار مشابهی که در میان اهل سنت وجود دارد،

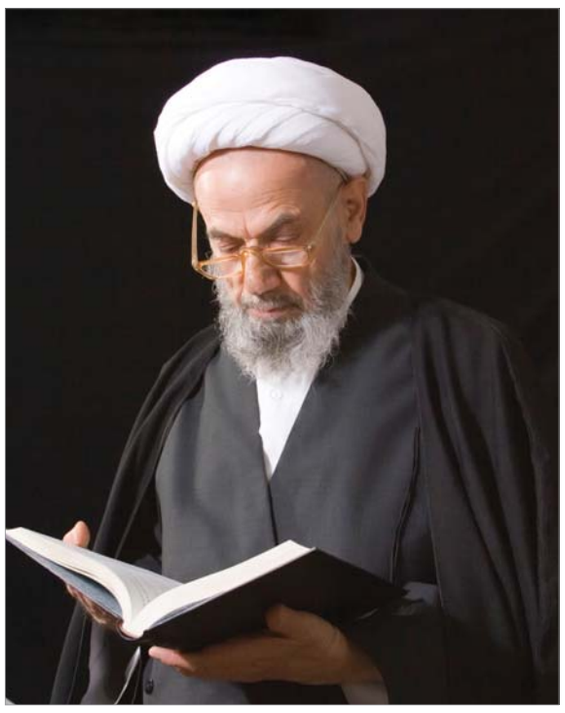

تفصیل بیشتر و استدلال‌های جامع‌تری دارد؛ زیرا آیت‌الله معرفت، یک فقیه اصولی بوده است و از این امر، در علوم قرآنی به‌نحو احسن استفاده می‌کرد

حجت‌الاسلام معرفت یادآور شد: در عرصه تفسیر افرادی مثل علامه طباطبایی رحمة‌الله‌علیه و آیت‌الله جوادی آملی، تلاش‌های بسیار ارزشمندی کردند؛ اما در عرصه علوم قرآنی خلأ داشتیم که با محوریت آیت‌الله معرفت این مسئله شکل گرفت؛ به‌گونه‌ای که الآن در حوزه علمیه قم، شاهدیم که بحث علوم قرآنی و دانش‌های مربوط به قرآن و تفسیر، بسیار پیشرفت کرده است.

عرصه دوم: تربیت شاگردان

وی با تأکید بر رشد مراکز و محتواهای تولیدشده در عرصه علوم قرآنی، گفت: یکی دیگر از زمینه‌هایی که آیت‌الله معرفت در آن تأثیرگذار بود، تأسیس مراکز مختلف در عرصه علوم قرآنی است که به‌صورت آکادمیک، به پژوهش پرداخته و یا طلاب را تربیت می‌کنند.

عرصه سوم: تأثیرگذاری در تأسیس مراکز علوم قرآنی

حجت‌الاسلام معرفت ادامه داد: یکی از ارکان اولین مرکز تفسیر و علوم قرآنی که به‌همت آیت‌الله‌العظمی مکارم شیرازی تأسیس شد، دارالقرآنی که در مدرسه آیت‌الله‌العظمی گلپایگانی رحمة‌الله‌علیه شکل گرفت یا سایر مراکز پژوهشی در این عرصه و حتی رشته علوم قرآنی و تفسیر در دانشگاه‌ها ورود کرد، آیت‌الله معرفت بود.

وی با اشاره به اینکه آیت‌الله معرفت با تولید متون و آثار پژوهشی، پرورش پژوهشگران و طلاب متخصص و همکاری در تأسیس مراکز علمی قرآنی و تفسیری، توانستند یک اتفاق بسیار مبارک را در حوزه علمیه رقم بزند، گفت: البته در حوزه علمیه قم بستر برای این امر مناسب بوده است؛ زیرا اگر بستر مناسب نبود به طور طبیعی این اتفاق رقم نمی‌خورد یا حداقل به این عظمت اتفاق نمی‌افتاد؛ زیرا باید بستر علمی و حریت علمی وجود داشته باشد تا فردی بتواند، حرف‌های جدیدی بزند.

حجت‌الاسلام معرفت بیان کرد: آیت‌الله معرفت بسیار آزاداندیش بود و گاهی دیدگاه‌هایی داشت که شاید قول‌های مشهور آنها را قبول نداشته باشند؛ ولی این مجال به وی داده شد و جامعه مدرسین نیز، آثارش را منتشر کرد.

وی یادآور شد: بستر مناسب، دغدغه و نگرانی برای حل مسئله و حمایت مرجعیت و حوزه علمیه، سبب این تحول و پیشرفت در عرصه علوم قرآنی شد.

حجت‌الاسلام معرفت، با بیان اینکه پیروزی انقلاب اسلامی نیز، تأثیر زیادی در رونق عرصه‌های علمی و پژوهشی در حوزه علمیه داشت، اضافه کرد: بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، حمایت‌های مادی و معنوی از حوزه علمیه صورت گرفت و بسترسازی‌های زیادی رقم خورد.

• ویژگی‌های نگارش‌های آیت‌الله معرفت رحمة‌الله‌علیه

مسئله‌محوری

وی بیان کرد: اولین ویژگی قلم آیت‌الله معرفت مسئله‌محوری است؛ یعنی اینکه علم را به‌خاطر اینکه صرفاً علم هست، دنبال نمی‌کرد؛ بلکه به دنبال این بود که مشکلات و خلأهایی را که در جامعه بود، پر کند و منحصر به فرد بودن آثارشان نیز، بیانگر همین امر است.

توجه به ترویج مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام

حجت‌الاسلام معرفت افزود: مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام در اندیشه آیت‌الله معرفت، جایگاه ویژه‌ای دارد و همه آثارش به‌نوعی معطوف به ترویج مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام است و شاید جدی‌تر از ترویج مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام، نشان دادن جایگاه اهل‌بیت علیهم‌السلام در حقیقت جهان علم و عرصه‌های قرآنی و تفسیری است.

وی ادامه داد: آیت‌الله معرفت می‌گفت: وقتی به آثاری که دانشمندان اهل سنت در زمینه‌های تفسیری علوم قرآنی نوشتند نگاه می‌کنیم، به‌گونه‌ای مطالب مطرح شده است که اگر مثلاً علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام را حذف کنید، اتفاق خاصی نمی‌افتد. درحالی‌که واقعیت این‌گونه نیست و اگر امیرالمؤمنین علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام نبود، واقعاً دچار مشکل می‌شد و بسیاری از مسائل علوم قرآنی و تفسیری و حتی اصل حفظ قرآن هم، دچار آسیب می‌شد؛ به‌همین خاطر آیت‌الله معرفت، کتابش را برای احیای نام علی‌بن ابی‌طالب علیه‌السلام می‌نویسد.

این پژوهشگر با بیان اینکه نقش اهل‌بیت علیهم‌السلام در عرصه تفسیر و علوم قرآنی، راهبری و راهبردی است، تصریح کرد: مسائل مختلفی مانند اینکه چگونه قرآن را به جامعه امروزی وارد کنیم تا مشکلات امروزی ما را بتواند حل کند، در روایات اهل‌بیت علیهم‌السلام وجود دارد.

آزاداندیشی و نواندیشی

وی با اشاره به آزاداندیشی و نواندیشی در آثار آیت‌الله معرفت، اظهار کرد: کمتر مسئله‌ای هست که آیت‌الله معرفت وارد شده، صرفاً یک نقل قول کرده و از آن عبور کرده باشد. آیت‌الله معرفت در موضوعات خودشان نیز، نظر می‌داد و اگر هم می‌خواست نظر مشهور را تأیید کند، برای آن استدلال می‌آورد تا آن نظر تقویت شود.

حجت‌الاسلام معرفت ادامه داد: یکی دیگر از ویژگی‌های آثار ایشان حتی در مباحث فقهی، این است که گاهی با نظرات مشهور مخالفت می‌کند و برای آن استدلال می‌آورد و بدیهی است که فردی که نظر جدیدی را می‌آورد، ممکن است گاهی اشتباه کند و حتی از نظر خودش برگردد و این، برای یک آزاداندیش و نواندیش طبیعی است.

وی عنوان کرد: یکی از شاگردان آیت‌الله معرفت در خاطره‌ای می‌گفت که روزی ایشان نظریه‌ای داشتند که خلاف نظر مشهور بود و من که شاگرد ایشان بودم، ذوق کردم و در دانشگاه هنر تهران آن را مطرح کردم و با خوشحالی به آیت‌الله معرفت گفتم که من نظریه شما را در آنجا مطرح کردم؛ اما ایشان گفت که چرا این کار را کردی. من این مسئله را گفتم که تو رد کنی.

حجت‌الاسلام معرفت تصریح کرد: از این خاطره چند نکته می‌توان برداشت کرد؛ اول اینکه او جرأت وارد شدن به عرصه‌های جدید را داشته است؛ حتی با وجود اینکه ممکن بوده، آن فرضیه رد شود و دوم اینکه در مرحله‌ای که فرضیه هست، ما نباید این را به‌صورت علنی و به‌عنوان یک دستاورد ثابت‌شده مطرح کنیم و فعلاً در جامعه علمی باید مورد گفت‌وگو قرار بگیرد و زمانی که فرضیه تبدیل به نظریه ثابت شد، می‌توانیم در جوامع خارج از حوزه علمیه مطرح کنیم.

وی اضافه کرد: نکته دیگر این است که آیت‌الله معرفت نظریه‌پردازی می‌کند تا شاگردانش را در جامعه علمی به واکنش وا دارد و نظریه‌های او را مورد نقد و بررسی قرار دهند؛ نه اینکه هرچه را او می‌گوید، تأیید کنند.

• اندیشه‌های تقریبی آیت‌الله معرفت رحمة‌الله‌علیه

حجت‌الاسلام معرفت، با اشاره به اندیشه تقریبی در آثار آیت‌الله معرفت رحمة‌الله‌علیه گفت: ایشان در آثارش تلاش می‌کرد که اختلافات میان مذاهب مختلف اسلامی را به حداقل برساند و قلم تند یا اندیشه‌های متعصبانه نداشتند و به‌صورت علمی بحث می‌کرد؛ البته تقریب به این معنا نیست که نظر حق را کنار بگذاریم و نظر دیگران را بگیریم.

وی گفت: آثار آیت‌الله معرفت، با اینکه در حوزه علمیه قم یعنی مهد تشیع نگاشته شده است؛ اما اگر شما در مصر، لبنان و کشورهای عربی سنی مطرح کنید، دچار دل‌زدگی نمی‌شوند و می‌پذیرند. شاید در نهایت نظر ایشان را نپذیرند؛ اما به‌عنوان اینکه یک پژوهشگر منصف بیان می‌کند، می‌پذیرند.

حجت‌الاسلام معرفت یادآور شد: آیت‌الله معرفت بعد از کسب علم در حوزه نجف و کربلا به قم مهاجرت می‌کند؛ زیرا قم را بستر مناسبی برای ترویج مباحث علوم قرآنی می‌بیند و همین‌طور هم می‌شود و شکوفایی آثار آیت‌الله معرفت در این بستر رقم می‌خورد؛ به‌طوری‌که حوزه علمیه قم، به‌ویژه در دوره بعد از انقلاب، تبدیل به پایگاه اصلی برای علوم قرآنی می‌شود؛ به‌گونه‌ای که هر پژوهش در هر جای دنیا می‌خواهد، در این زمینه‌ها صورت بگیرد، ناگزیر است که به حوزه علمیه قم مراجعت کند و نادیده گرفتن آن، نقص پژوهشی برای کارشان است.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حائری شیرازی بررسی کرد

رویکردهای جریان‌شناختی حدیثی در صد سال اخیر حوزه علمیه قم

نشست «رویکردهای جریان‌شناختی حدیثی در یکصد سال اخیر حوزه علمیه قم» از سلسله نشست‌های یکصدمین سال بازتأسیس حوزه علمیه قم برگزار شد.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حائری شیرازی در این نشست، عنوان کرد: رویکردهای حدیثی و نحوه تعامل علما و بزرگان با حدیث سبب شده است که آثار گوناگونی نگاشته شود و موضوعات مختلفی در این زمینه بحث شود.

وی ادامه داد: در سده اخیر یعنی از ابتدای بازتأسیس حوزه علمیه قم، توسط آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی قدس‌سره جریان‌های حدیثی مختلفی صورت گرفته که تاکنون نیز، این رویکردها و جریان‌ها ادامه داشته است.

این پژوهشگر حوزوی در تعریف جریان، گفت: جریان پدیده‌ای اجتماعی متشکل از مجموعه‌ها و مؤلفه‌های گوناگون و اصول مختلف معرفتی است که جمعیتی مدیریت‌شده، بر اساس این جریان، تفکر و اصول معرفتی عمل می‌کنند و مباحث را دنبال می‌کنند.

وی ادامه داد: شناخت این جریان‌ها یعنی رویکردهای حدیثی بزرگان و افرادی که در حوزه علمیه قم تحصیل کردند، باعث شناخت نظریه‌های مختلف این فضا می‌شود.

حجت‌الاسلام والمسلمین حائری شیرازی افزود: وقتی که نظرها و دیدگاه‌های گوناگون را نسبت به حدیث بدانیم و نسبت به آن شناخت پیدا کنیم، هم با چگونگی تعامل علما و بزرگان با حدیث و نظریات شناخت بهتری پیدا می‌کنیم و هم امکان داوری و قضاوت برای ما راحت‌تر و شفاف‌تر می‌شود؛ یعنی زمانی که جریان‌های مختلف را می‌شناسیم، میزان قدرت و نفوذ هر جریان را نسبت به حدیث تشخیص می‌دهیم و می‌توانیم، ببینیم که اتخاذ مبانی علمی و اعتقادی در هر جریان به چه میزان بوده است.

وی اضافه کرد: با این شناخت، می‌توانیم داوری دقیق‌تر و منصفانه‌تری نسبت به هر جریان داشته باشیم و روند و آینده‌نگری آن جریان را تا حد زیادی حدس بزنیم؛ زیرا مؤلفه‌های هر جریانی قابل شناخت هستند.

این پژوهشگر دینی بیان کرد: برای شخصی که می‌خواهد، وارد مقوله تعامل با حدیث در فضای علمی شود، شناخت جریان‌ها باعث می‌شود که مقایسه و انتخاب بهتری داشته باشد.

• رویکرد اول: نحوه تعامل علما با حدیث

حجت‌الاسلام والمسلمین حائری شیرازی، با بیان اینکه به‌طور کلی به دو صورت می‌شود در این بحث ورود کرد، تصریح نمود: در روش اول صرفاً نحوه تعامل بزرگان و علما با پدیده حدیث را بیان می‌کنیم.

وی با اشاره به اینکه در این زمینه، سه جریان؛ حداکثری، میانه‌رو و حداقلی وجود دارد، ادامه داد: جریان حداکثری، تعامل حداکثری با حدیث داشتند. جریان میانه‌رو نه فضای حداکثری و نه فضای حداقلی داشتند و به‌صورت میانه‌رو و اعتدالی، با حدیث تعامل داشتند؛ البته خرده‌جریان‌هایی نیز وجود دارند که هرکدام پتانسیل و ظرفیت این را دارند که تبدیل به یک جریان شوند.

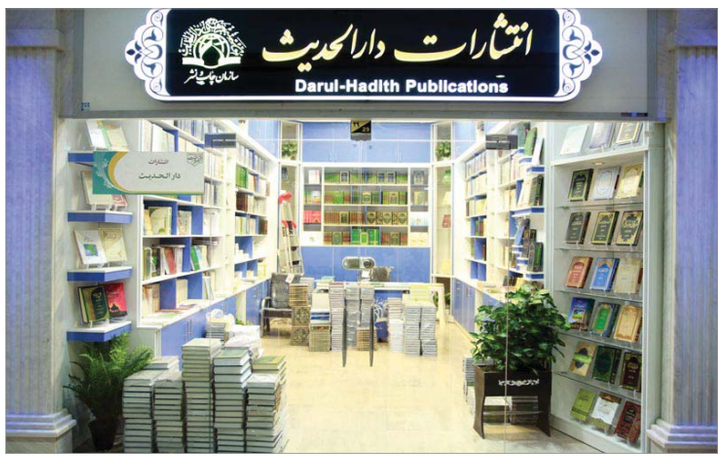

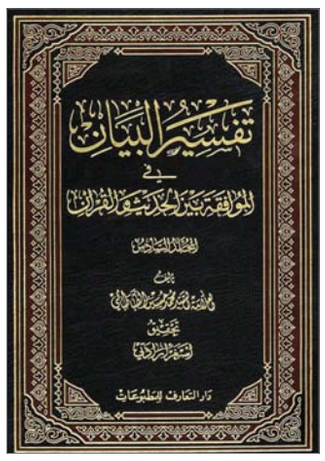

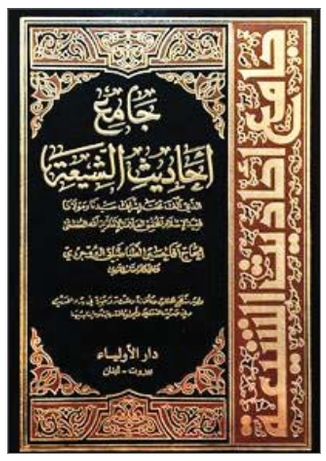

• رویکرد دوم؛ بررسی جریان‌هایی که به ابعاد حدیث پرداخته‌اند

این پژوهشگر حوزوی اظهار کرد: رویکرد دوم، رویکردی است که در آن نسبت به جریان‌هایی که در صد سال اخیر در رابطه با ابعاد مختلف حدیث فعال بودند و نظریاتی را مطرح کردند، پرداخته می‌شود.

جریان حجیت حدیث

وی یادآور شد: در جریان‌های مربوط به حجت حدیث، افراد مختلفی را داریم که در این فضا که نسبت به حجیت حدیث، همان سه رویکرد حداکثری، میانه‌رو و حداقلی داشتند.

حجت‌الاسلام والمسلمین حائری شیرازی اضافه کرد: جریان حداکثری بیان می‌کند که اصل بر پذیرش حدیث هست؛ مگر اینکه خلافش ثابت بشود. در جریان حداقلی اصل بر رد حدیث هست؛ مگر که خلافش ثابت شود. جریان میانه‌رو با مبنا و معیاری که ترسیم کردند، احادیث را بررسی می‌کنند. اگر حدیث آن مبانی و معیارها را داشته باشد، می‌پذیرند و اگر نداشته باشد، آن حدیث را کنار می‌گذارند.

وی گفت: شخصیت‌های متعددی مانند آیت‌الله‌العظمی بروجردی، امام خمینی، آیت‌الله‌العظمی سید شهاب‌الدین مرعشی نجفی، علامه طباطبایی و آیت‌الله معرفت قدس‌سره در فضای حجیت حدیث، رویکرد میانه‌رو داشتند.

این پژوهشگر افزود: مرحوم آیت‌الله‌العظمی بروجردی با نگارش کتاب جامع احادیث شیعه، یک تحول جدیدی را در فضای حدیثی حوزه علمیه قم ایجاد کردند؛ اگرچه متأسفانه عمر ایشان کفاف نداد و این پروژه توسط خود ایشان به اتمام نرسید.

وی با بیان اینکه جریان حداکثری، جریان حدیث‌گرا یا اخبارگرا هستند، اظهار کرد: رویکرد این‌ها نسبت به حدیث یک نگاه حداکثری است؛ یعنی اصل را بر پذیرش حدیث گرفتند که در این گروه نیز، رویکردهای افراط‌گرایانه، اعتدالی و تفریطی وجود دارد.

حجت‌الاسلام والمسلمین حائری شیرازی، در رابطه با جریان حداقلی گفت: جریان سوم قرآنیون هستند که رویکرد حداقلی نسبت به حجت حدیث دارند که شروع این جریان با فضای اهل سنت بوده و بعد این تفکر ادامه پیدا کرده و در فضای شیعه هم، نمایندگانی دارد.

وی ادامه داد: در اهل سنت اصل حجیت حدیث را منکر می‌شدند و بیان می‌کردند که اساساً حدیث هیچ‌گونه حجیتی ندارد؛ اما نمایندگانی این تفکر را در شیعه دنبال می‌کنند و اصل و حجیت را برای حدیث قائل هستند و به‌صورت مطلق حدیث را کنار نمی‌گذارند؛ اما به‌خاطر اتفاقاتی از جمله تحریف، جعل، وضع و... که در طول ۱۴۰۰ سال برای حدیث رخ داده است، نسبت به حدیث یک نگاه حداقلی دارند.

این پژوهشگر حوزوی افزود: آنها بیان می‌کنند، با توجه به اتفاقات تلخ زیادی مانند جعل و تحریف که در رابطه با حدیث رخ داده است، ما عملاً حدیثی نداریم که بخواهیم به آن استناد کنیم؛ اما بعضی از این افراد قائل هستند که ما احادیثی را داریم که می‌توانیم به آنها استناد کنیم؛ اما شرایط و ضوابط دارد.

وی با بیان اینکه پیروان جریان قرآنیون در حوزه علمیه قم قبل انقلاب، آقای حکمی‌زاده و آقای برقعی بودند، گفت: مرحله تعدیل‌شده این جریان، جریان قرآن‌محوری هستند به این معنا که محوریت با قرآن است و سنت و حدیث مداریت دارد و دور قرآن می‌چرخد. این جریان قائل هستند که اصل با قرآن است و حدیث پیرامون قرآن، مباحث را دنبال می‌کند. این جریان قائل به وجوب موافقت قطعی حدیث با قرآن هستند و احادیثی را که موافقت قطعی با محتوای قرآنی نداشته باشد، کنار می‌گذارند. آیت‌الله صادقی تهرانی، سیدمصطفی حسینی طباطبایی، سیدکمال حیدری از نمایندگان این جریان هستند.

جریان علوم پیرامون حدیث؛ تاریخ حدیث

حجت‌الاسلام والمسلمین حائری شیرازی، با اشاره به اینکه این جریان به‌نوعی خرده‌جریان محسوب می‌شود، اظهار کرد: در رابطه با بعضی از علوم پیرامونی حدیث تفکرات، کتاب‌ها و آثاری را داریم؛ اما هنوز تبدیل به جریان نشده‌اند؛ به‌همین خاطر از عنوان خرده‌جریان استفاده می‌شود.

وی با بیان اینکه علم تاریخ حدیث در فضای علم حدیث بسیار مهم و راه‌گشاست، تصریح کرد: جریان‌های مربوط به تاریخ حدیث در حوزه علمیه قم، بیشتر ناظر به افرادی خاص و آثار تولیدشده آنان است. سید محمدکاظم طباطبایی، استاد مهدوی‌راد، سید محمدرضا جلالی حسینی و مهدی غلامعلی، از جمله افرادی هستند که در فضای تاریخ حدیث، آثار ارزشمندی را تولید کردند.

جریان علوم پیرامون حدیث؛ وضع و علل حدیث

این پژوهشگر بیان کرد: حجت‌الاسلام عبدالهادی مسعودی، کتاب وضع و نقد حدیث، حجت‌الاسلام محمدحسن ربانی کتاب آسیب‌شناسی روایات و التصحیف فی متن‌الحدیث، از حجت‌الاسلام حیدر مسجدی، ازجمله آثاری است که توسط پرورش‌یافتگان حوزه علمیه قم در این زمینه تولید شده است.

• فقه و نقدالحدیث

حجت‌الاسلام والمسلمین حائری شیرازی اضافه کرد: آقایان ربانی، مسعودی، طباطبایی، احسانی‌فر و دکتر پسندیده، از جمله افرادی هستند که در زمینه فقه‌الحدیث و نقدالحدیث، آثاری را تولید کردند.

جریان نقد حدیث اهل سنت

این پژوهشگر عنوان کرد: بعضی از علمای حوزه علمیه قم، آثار گوناگونی را در رابطه با نقد حدیث اهل سنت تولید کردند. علامه عسکری رحمة‌الله‌علیه آثار متفاوت و مختلفی را در این زمینه تولید کرد و ادامه تفکر وی را در آثار سید سامی‌البدری دیده می‌شود.

وی با بیان اینکه فضای نقد حدیث اهل سنت در حوزه علمیه قم پررنگ نبوده است و می‌توان گفت که مرحوم علامه عسکری یک‌تنه کار را پیش بردند، افزود: جریان نقد حدیث شیعه در حوزه علمیه قم پررنگ‌تر بوده است؛ زیرا حوزه علمیه قم، حوزه علیمه شیعه است و دغدغه اصلی‌اش این بوده که حدیث شیعه مورد نقد و بررسی قرار بگیرد. علامه شعرانی رحمة‌الله‌علیه در این زمینه آثاری را تولید کرد و به نقد حدیث پرداخت. حجت‌الاسلام نعمت‌الله صالحی نجف‌آبادی از شاگردان آیت‌الله بروجردی نیز، از نمایندگان این جریان هستند.

جریان دارالحدیث

حجت‌الاسلام والمسلمین حائری شیرازی بیان کرد: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث که توسط آیت‌الله ری‌شهری تأسیس شد، شاگردانی را پرورش داده است که آثار متفاوت، متعدد و اثرگذار تولید کردند و رد پای مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث در این فضا قابل توجه است.

جریان‌های تصحیح، تحقیق و احیای حدیث

وی اظهار کرد: علی‌اکبر غفاری، تصحیح‌کننده کتب اربعه، یکی از شاخص‌ترین چهره‌ها در تصحیح متون حدیثی شیعه است که در حوزه علمیه تهران زیست کرد؛ اما در یک برهه‌ای برای درس تفسیر مرحوم اشراقی عازم قم می‌شود؛ به‌همین خاطر در این مبحث از وی یاد می‌کنیم.

ادامه در صفحه بعد